

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Bakalářská práce

2017

Marie Trubetská

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Marie Trubetská

**Životní situace otců, kteří se po rozvodu
aktivně věnují péči o své děti**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Marie Trubetská**

Vedoucí práce: **Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

TRUBETSKÁ, Marie. *Životní situace otců, kteří se po rozvodu aktivně věnují péči o své děti*. Praha, 2017. 97 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.

Abstrakt

V rámci bakalářské práce se zabývám životní situací otců, kteří se po rozvodu aktivně věnují péči o své děti. Jako aktivní otce vymezuji ty muže, kteří mají děti ve společné nebo střídavé porozvodové péči. Jejich osobní situaci se snažím porozumět za pomoci tří polo-strukturovaných rozhovorů, v rámci kterých se věnuji několika hlavním oblastem jejich života. Doplněním poměrně malého množství dat z rozhovorů, jsou příspěvky získané z diskuzního fóra portálu stridavka.cz. K širšímu pochopení celé problematiky mi napomáhají rozhovory s experty tohoto oboru, kterým je Lukáš Talpa a jedna z opatrovnic Orgánu sociálněprávní ochrany dětí. Teoretickým rámcem této práce je aktivní otcovství a teoretický model „perspektiva životního cyklu“. Pomocí tematické analýzy v průběhu práce odhaluji několik společných témat. Prvním z takových témat je znevýhodňování otců v soudech o opatrovnictví. Protože je toto téma poměrně specifické a existuje málo odborných studií, čerpám především ze svých dat. Názor na potencionální znevýhodňování otců se liší u odborníků a samotných otců. Přestože zkušenosti otců se soudy o opatrovnictví jsou vesměs negativní, experti se přiklání k názoru, že k žádným plošným diskriminacím nedochází a šance otců i matek na získání dětí do péče jsou shodné. Dalším takovým tématem je obecná charakteristika otců, která zahrnuje socioekonomický status, zaměstnání a vztah se zaměstnavatelem, který je pro otce společný. Nejvýznamnějšími rysy těchto mužů, které jsou zdůrazňovány ze strany otců i odborníků je však kladný vztah s bývalou ženou a pozice otce v bývalé rodině, tedy to, nakolik se do péče o děti zapojoval ještě před rozvodem manželství. Společné je pro otce i vnímání pozitivních a „negativních“ aspektů současného vztahového uspořádání. Muži obvykle nejpozitivněji vnímají skutečnost, že

mohou s dětmi trávit více času a tím pádem i ovlivnit jejich výchovu. Naopak nejvíce „negativní“ pro ně je skutečnost, že jsou na péči o děti sami, v důsledku čehož mají méně volného času. Posledním společným tématem je možné zvýšení aktivně pečujících otců. I v tomto případě se liší názor odborníků a částečně i otců. Zatímco odborníci a otcové, kterým bylo dítě, či děti svěřeny do střídané péče zastávají názor, že muži mají příležitost o své děti pečovat i po rozvodu, pokud o to mají zájem, ti, kteří o střídanou péči teprve usilují, se cítí být ve své pozici znevýhodňováni.

Abstract

The main topic of this thesis is understating the life situation of divorced fathers, who actively participate on raising their children. As a group of interest I define fathers, who have reached joint custody. I try to understand their specific situation by making three half-structured interviews, during which I examine different spheres of their life. Because of the he lack of interviews I've combined this information with the data from online discussion for divorced fathers. To understand this topic in a more complete way I've also made interviews with two experts – Lukáš Talpa and one of the workers of the Authority for Social and Legal Protection of Children. The theoretical background of this essay is an active fatherhood and a life-course perspective. By thematic analysis I discovered a few mutual patterns. First of these patterns is disadvantaging fathers during the custody courts. This topic is very specific and hard to prove. Also, there are not enough expert studies, so I analyzed mostly my own data. Even though the experiences of the fathers are mostly negative, the experts claim that there is no global discrimination during the custody courts and the chances for men and women to achieve the after-divorce custody care they prefer are equal. Next of the common patterns is a characteristic of the fathers, by which I mean their socio-economic status and their job. The most important aspect, as the experts claim, is the good relationship between parents after divorce and also the position of the father in family before the divorce, by which I understand the level of caring for the children. The next common pattern for these men is the perception of the positive and negative aspects of joint custody. As the most positive aspect they describe the great amount of time they can spend with their children and also participating on raising them. On the other hand the most negative aspect for these men was the lack of free time due to caring of their child. The last common pattern was the possibility of raising the number of fathers who actively

participate on raising their children after divorce. The opinion of the experts and fathers who got the joint custody is very different from those who are in the middle of the custody court. While the experts are convinced that the fathers already have the same rights as women and it depends on them, whether they use this chance or not, the fathers who are working on getting the joint custody very often feel disadvantaged.

Klíčová slova

Aktivní otcovství, rozvod, Orgán sociálně-právní ochrany dětí, soud o opatrovnictví, porozvodová péče o děti, střídavá péče, společná péče

Keywords

Active fatherhood, Authority for Social and Legal Protection of Children divorce, custody court, after-divorce custody, joint custody

Rozsah práce: 66 481 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Marie Trubetská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucí své práce, Mgr. Miriam Kotrusové, Ph.D., za její trpělivost a věcné připomínky v průběhu celého zpracování mé práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině a blízkým za jejich podporu.

Institut sociologických studií

Projekt bakalářské práce

Jméno studenta/studentky: Marie Trubetská

Název v jazyce práce: Životní situace otců, kteří se po rozvodu aktivně podílejí na výchově svých dětí

Název v anglickém jazyce: The life situation of fathers who actively participate on raising their children after divorce

Klíčová slova: střídavá péče, výhradní péče otců, rozvod, porozvodová péče o děti

Klíčová slova anglicky: joint custody, father's custody, divorce, after divorce custody

Akademický rok vypsání: 2015/2016

Jazyk práce: český jazyk

Typ práce: bakalářská práce

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Vedoucí / školitel: Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.

Obor práce: Sociologie a sociální politika

Teze bakalářské práce (výzkumný projekt):

A. Vymezení výzkumného problému

Přestože v České republice počet rozvodů v posledních letech klesá, dlouhodobý průměr je 30 000 rozvodů ročně což je zhruba 60% poměrem k počtu nově uzavřených sňatků (ČSÚ, 2015). Tomu připadá zhruba 1,6 dítěte na jednu rodinu, z čehož vyplývá, že rozvodem je každoročně traumatizovaných zhruba 90-100 000 lidí (Novák, 2013:15). Pakliže se rodiče nejsou schopni dohodnout na uspořádání porozvodových vztahů, je na řadě soudní řízení a rodiče jsou tak odkázáni na jeho výsledek.

Samotný soudce má na výběr z několika možností uspořádání porozvodové péče. Jsou jimi: výhradní péče matky nebo otce, společná péče nebo péče střídavá. Přestože v České republice tato možnost existuje, soudy se stále přiklání spíše k možnosti výhradní péče matky. Vzhledem ke stejnému právu matky i otce na výchovu svých dětí jsou zejména otcové s touto volbou častokrát velmi nespokojeni.

Prispívá tomu i fakt, že po rozvodu případnou do výhradní péče matky děti až v 90% případů a otcové pak nejčastěji zakládají novou rodinu. Dříve bylo na jádro rodiny pohlíženo jako na biologického otce i matku a děti. Dnes dochází k jakési transformaci, kdy je jádrem rodiny vnímána matka a její děti, přičemž děti mohou mít v průběhu života více otců (Dudová, 2008: 59-60).

Vzhledem k poměrně nízkému počtu mužů, kterým se podařilo prosadit střídavou, případně výhradní péči, bych se v rámci své práce ráda věnovala právě jim, tedy konkrétně jejich socioekonomickému postavení, zázemí, vztahu k matce dítěte a jejich vnímání tohoto nastavení porozvodového uspořádání vztahů, a pokusila bych se porozumět jejich osobní situaci.

B. Cíle bakalářské práce

Mým hlavním cílem je porozumění situaci otců, kterým se podařilo úspěšně zapojit do porozvodové péče o děti v perspektivě současných diskuzí o střídavé péči.

C. Výzkumné otázky

Jakými jsou způsoby porozvodového uspořádání vztahů a jaké jsou hlavní výhody a nevýhody každého z nich?

Jaká je životní situace otců (socioekonomické postavení, zázemí, vztah k matce dítěte), kterým byly děti svěřeny do střídavé, případně výhradní péče?

D. Teoretická východiska

Péče o malé děti je již tradičně v rukou žen a jak uvádějí statistiky, i přes současné nastavení rodinné politiky je rodičovská dovolená stále využívána převážně ženskou populací. Tento fakt se projevuje v několika různých oblastech, a to především diskriminací obou pohlaví. Co se týče žen, jedná se o diskriminaci v zaměstnání, kdy jsou častokrát znevýhodňovány z toho důvodu, že se zaměstnanci obávají jejich potencionálního odchodu na mateřskou. Další oblastí, ve které se tato diskriminace výrazně projevuje, je zaměstnanost, která je u matek až o 40% nižší než u ostatních žen (Kundra, 2009: 4).

Na druhou stranu otcové, kteří jsou tradičně vnímáni jako živitelé rodiny, postrádají možnost rodinného vyžití a jejich zapojení do domácích prací obecně, je mizivé. To se následně projevuje zejména znevýhodněním otců v rámci porozvodového řízení, kdy jsou děti ve většině případů svěřovány do péče matek (Kundra, 2009: 5).

Jednou z možností, jak odbourat podobné stereotypy, je větší zapojení otců do rodičovské dovolené, a to především z toho důvodu, že pokud by byla péče o děti

rozdělena alespoň stejným dílem, nesli by oba rodiče stejné „náklady“ na dětech, což by následně vedlo i ke zrovnoprávnění žen a mužů na trhu práce. Podobné vyznění se nachází i v Národní koncepci rodinné politiky z roku 2005 (Kundra, 2009: 6).

Lze tedy říci, že koncept aktivního otcovství je výhodný pro všechny strany, tedy jak pro samotnou rodinu, tak i pro zaměstnavatele, stát a společnost. Pokud se muži více zapojí do péče o děti, pečovatelské stereotypy nebudou nadále spojovány pouze se ženami a zaměstnavatelé tak budou moci vybrat skutečně ty nejkvalifikovanější pracovníky, bez ohledu na to, zda se jedná o muže nebo ženu. U „aktivních otců“, kteří se postaví do tradiční ženské role, se zvýší tolerance, pochopení a respekt, což by vedlo k nižší rozvodovosti rodin. Pro společnost je hlavním pozitivním dopadem především spojení rodinné a veřejné sféry, které byly tradičně pohlavně rozděleny. Hlavní pozitivum pro stát je především rychlejší aklimatizace a žen a jejich plynulejší návrat do zaměstnání, tudíž jejich nižší nezaměstnanost (Kundra, 2009: 6).

E. Výzkumný plán

Sběr dat bych ráda provedla na dvou hlavních úrovních, a to nejprve se členem zájmového hnutí „Liga otevřených mužů“ a posléze s několika otci, jejichž porozvodové uspořádání vztahů má podobu střídavé, popřípadě výlučné péče o děti. Rozhovory s otci bych chtěla provést především z toho důvodu, abych měla vhled do jejich osobní situace a rozhovor se členem zájmového hnutí z toho důvodu, abych získala komplexnější náhled na tuto problematiku, vzhledem k tomu, že se pravděpodobně se situací, kdy bylo dítě svěřeno do výhradní péče matky i přes nepřítomnost otce, setkává poměrně často. Ve svém výzkumu použiji kvalitativní metodu, dále k výběru respondentů bych ráda použila metodu nabalování a sběr dat plánuji provést pomocí polo-strukturovaných nahrávaných rozhovorů. K následné analýze bych ráda použila metodu tematické analýzy a to z toho důvodu, že předpokládám, že postoje otců budou mít některé společné znaky, zároveň budou v jejich výpovědích přítomny určité odlišnosti.

F. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

1. BALLNIK, P. 2012. Otcem i po rozvodu. Praha: Portál. 256 s. ISBN: 978-80-262-0150-2.

2. Český statistický úřad. 2005. Sňatečnost. [cit. 22. 5. 2015]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/snatecnost>
3. DUDOVÁ, R. 2007. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 129 s. ISBN: 978-80-7330-124-8.
4. DUDOVÁ, R. 2008. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
5. KUNDRA, L. 2009. Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství. Praha: Otevřená společnost, o.p.s. 44 s. ISBN 978-80-87110-14-0
6. MOŽNÝ, I. 2006. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství. 311 s. ISBN: 80-86429-58-X.
7. MAŘÍKOVÁ, H. 2012. Živitelé a živitelky : reflexe (a) praxe. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON) : Sociologický ústav AV ČR. 303 s. ISBN: 978-80-7330-206-1.
8. NOVÁK, T. 2013. Střídavá péče o dítě : zájem dítěte především. Praha : Portál. 167 s. ISBN: 978-80-262-0342-1
9. NOVÁK, T. 2015. Kontakt s dětmi po rozvodu : jak nepřijít o dítě. Praha : Wolters Kluwer. 248 s. ISBN: 978-80-7478-910-6.
10. Rozvod : příběhy smutku a naděje. [S.l. : Střídavka], 2011. 64 s.
11. Střídavá péče o dítě: Cochemská prax v EU - šance pro naše děti. 2016. Praha : Spravedlnost dětem - sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodičů. 126 s. ISBN: 978-80-906373-0-6.
12. TRÁVNÍČEK, M. 2015. Střídavá péče. V Praze : C.H. Beck. 126s. ISBN: 978-80-7400-596-1
13. VOLÍDALOVÁ, M. 2014. „Jeho a její pohled: Střídavá péče z perspektivy matek a otců“. Gender, rovné příležitosti a výzkum 15(1): 29-40.
14. WARSHAK, R. 1996. Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál. 237 s. ISBN: 80-7178-089-8.

G. Předběžná náplň práce v anglickém jazyce

First of all, I'd like to examine the past and the historical, societal and political circumstances that had led to the today's form of custody system. Because in Czech Republic in 90% of all the cases, the children are entrusted to a mother's custody, I'd like to find out, how do fathers, who managed to set the exclusive or joint custody, feel in this position and what main advantages and disadvantages, if any, do they see and also, how do they get along with the mother of their children. After, I'd also like to hear the opinion to this situation from the member of the political movement who supports the father's interests, mainly because he has probably dealt with a lot of similar cases. After considering all the contents of the interviews I'd like to find out some similarities between them and last but not least I'd like to summarize them and then try to understand the specific situation of the fathers, who managed to set the exclusive or joint custody.

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM	5
PROHLÁŠENÍ	8
PODĚKOVÁNÍ	9
OBSAH	1
ÚVOD.....	2
1. CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	5
1.1 Obecné otázky	5
1.2 Konkrétní otázky	5
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	6
3. POUŽITÉ METODY SBĚRU A ANALÝZY DAT	9
3.1 Metody sběru dat	9
3.2 Metody analýzy dat	11
4. ROZVOD A POROZVODOVÁ PÉČE O DĚTI	11
4.1 Péče výhradně u jednoho rodiče a standardní úprava porozvodových vztahů	13
4.2 Společná péče	15
4.3 Znevýhodňování otců v soudech o opatrovnictví	15
5. ROZVOD, JAKO BOD ZLOMU A ROLE OTCE PO ROZVODU	19
6. CHARAKTERISTIKA OTCŮ, KTEŘÍ PO ROZVODU AKTIVNĚ PEČUJÍ O SVÉ DĚTI	21
7. SOUČASNÉ VZTAHOVÉ USPOŘÁDÁNÍ PEČUJÍCÍCH OTCŮ	23
7.1 Pozitivní stránky současné podoby porozvodové úpravy vztahů	23
7.2 Negativní stránky současné podoby porozvodové úpravy vztahů.....	24
8. ZVÝŠENÍ POČTU AKTIVNĚ PEČUJÍCÍCH OTCŮ PO ROZVODU MANŽELSTVÍ	25
ZÁVĚR	28
POUŽITÁ LITERATURA	30
SEZNAM PŘÍLOH	34

Úvod

Přestože v České republice počet rozvodů v posledních letech klesá, jejich dlouhodobý průměr je 30 000 ročně, což je zhruba 60% poměrem k počtu nově uzavřených sňatků (ČSÚ 2015). Tomu odpovídá zhruba 1,6 dítěte na jednu rodinu, z čehož vyplývá, že rozvodem je každoročně traumatizovaných zhruba 90-100 000 lidí (Novák 2013). Pakliže se rodiče nedohodnou na uspořádání porozvodových vztahů, je na řadě soudní řízení a rodina je odkázána na jeho výsledek.

Samotný soudce má na výběr z několika možností uspořádání porozvodové péče. Jsou jimi: výhradní péče matky nebo otce, společná péče nebo péče střídavá. Přestože v České republice existuje možnost společné i střídavé péče, v praxi se soudy stále přiklánějí spíše k možnosti výhradní péče matky. S ohledem na stejné právo matky i otce na výchovu svých dětí jsou zejména otcové s touto volbou častokrát velmi nespokojeni (Novák 2013).

Po rozvodu připadnou do výhradní péče matky děti až v 90% případů (Novák 2013). Avšak je nutné podotknout, že je podstatně méně otců, kteří o společnou, střídavou či výhradní péči usilují. Navíc bývá jejich úsilí častokrát spojeno i s jinými důvody jako je například udržení manželství, případně „potrestání matky“ (Warshak 1996). Ženy pak mohou být motivované tlakem stereotypní úvahy, že „správná matka by měla mít děti ve své péči“ (Novák 2013: 16).

Ještě na začátku 19. století přitom otcům příslušela větší zodpovědnost za děti a ty byly po rozvodu v převážné většině případů svěřovány otci, který za ně měl rovněž plnou vyživovací povinnost (Warshak 1996). Právě toto století však bylo pro porozvodové uspořádání vztahů zlomové. Důsledkem ekonomického rozvoje došlo k dnes již známému rozdělení pracovní a domácí sféry, s čímž souvisela skutečnost, že muži trávili více času v práci a ženy pečovaly o domácnost a děti. Vlivem těchto skutečností odpovědnost za děti postupně přecházela na matku (Blankenhorn 1995).

Zhruba od roku 1920 již bylo obvyklé, že děti byly svěřovány matkám do péče automaticky, přičemž hlavním důvodem tohoto počínání byl tzv. „mateřský mýtus“ (Warshak 1996), tedy stereotypní myšlenka, která vyzdvihuje matku, jakožto rodiče,

který je pro výchovu dětí způsobilější a potřebnější, než otec. Tento jev je nejčastěji vysvětlován vrozeným mateřským pudem, který mužům nepřísluší (Dudová 2008). Tato myšlenka byla navíc podložena i psychoanalýzou, která vyzdvihovala vztah s matkou jako důležitější a intimnější než vztah dítěte s otcem (Freud 1969).

Nejprve byly děti svěřovány matce pouze dočasně, do 4-5 let věku dítěte a poté byly vráceny zpět do péče otců. Tehdy, na začátku 20. století se ve společnosti rovněž objevila zajímavá myšlenka, a to, že současné porozvodové uspořádání vztahů může být nejlepším možným řešením pouze v určitý moment, avšak časem se mohou preference a zájem dítěte měnit a tomu by mělo být přizpůsobené i porozvodové uspořádání vztahů. Tuto myšlenku však brzy vystřídal názor, že vztah dítěte s matkou je pro dítě důležitější, než jeho vztah s otcem (Warshak 1996).

V důsledku těchto změn muži tak stále častěji hledali svůj smysl života v činnostech mimo domov a otcovská role ve společnosti ustupovala na významu. Spolu se ztrátou autority v rodině role otce ve společnosti ztrácela prestiž a svou dřívější hodnotu (Blankenhorn 1995).

Vliv otce na vývoj dítěte byl dlouhodobě opomíjený a považovaný za něco ne zcela podstatného a důležitého (Freud 1969). Teprve v roce 1975 byl tento názor zpochybněn, a to mladým psychologem, Michaellem Lambem, který zveřejnil článek zdůrazňující vliv otce na výchovu dítěte (Lamb 1975). Po něm se výzkumu vlivu otce na vývoj dítěte začala věnovat v průběhu 70. a 80. let celá řada dalších autorů, jako je Henry Biller, Ross Parke nebo Kyle Pruett (Warshak 1996). Tyto výzkumy potvrdily, že vliv otce na vývoj dětí je zcela zásadní a nezastupitelný a jeho nepřítomnost může být pro děti častokrát velmi problematická. Vliv otce na vývoj dcery a syna je v mnohých oblastech odlišný, avšak pro obě pohlaví je stejně důležitý (Černá 2001). Důležitost vlivu otců na děti lze shrnout do několika základních oblastí, kterými jsou: důvěra, osamostatnění se, navazování vztahů s vrstevníky a morálka (Warshak 1996).

V České republice můžeme v posledních letech pozorovat zvyšující se tendence otců o děti více pečovat. Čím dál tím více otců odstupuje od názoru, že role živitele rodiny je v jejich životě jedinou a klíčovou rolí (Dudová 2007). Aktivní otcovství je přitom ze strany státu podporováno jen velmi okrajově a doposud největším krokem, který byl učiněn je nedávné zavedení týdenní otcovské dovolené (MPSV 2016). Nutno

podotknout, že ve srovnání s některými západními zeměmi EU je to stále poměrně malý krok státu k podpoře aktivního otcovství.

S ohledem na výše zmíněná fakta je přirozené, že po rozpadu vztahu čím dál tím více otců není ochotných vzdát se vztahu se svými dětmi a snaží se zachovat svůj vliv na jejich výchovu (Dudová 2007). Lze si tedy povšimnout určitých tendencí otců k tomu, aby jim děti po rozvodu byly svěřené do výhradní, případně střídavé péče, avšak soudy jen málokdy rozhodnou v jejich prospěch (Dudová 2008).

Ústavní soud České republiky zveřejnil v několika svých nálezech, že při soudech o opatrovnictví není vždy dodrženo právo otců na spravedlivý proces. Zejména obecní soudy v České republice mívají tendenci bez hlubšího prozkoumání situace svěřovat děti do péče matek (Novák 2013). A to i přesto, že Ústavní soud ČR, pakliže je to v souladu s nejlepším zájmem dítěte, doporučuje střídavou péči jako primární variantu porozvodového uspořádání vztahů (Sedláčková 2015). Zejména u mladších dětí je typické, že odůvodněním jejich svěřením do péče matek bývá ten, že ona je hlavním pečovatelem o děti, tudíž má větší právo na svěřením dětí do péče (Fafejta 2014).

Ke zvolení tohoto tématu práce mě inspirovalo blízké setkání s člověkem, který již dva roky usiluje o získání dětí do střídavé péče. Po rozhovoru s ním jsem se rozhodla situaci více prozkoumat. Vzhledem k poměrně nízkému počtu mužů, kterým se toto porozvodové uspořádání vztahů podařilo prosadit, se v rámci své práce věnuji právě jim a konkrétně pak jejich osobní situaci a jejich vnímání celé problematiky. Podrobněji zkoumám jejich socioekonomické postavení, zázemí, vztah k matce dítěte a jejich percepci porozvodového uspořádání vztahů.

Přestože se v rámci své práce věnuji mužům, kteří pečují o děti po rozvodu manželství, s podobnými problémy se potýkají i otcové z nesezdaných soužití se svými dětmi.

1. Cíle práce a výzkumné otázky

Mým hlavním cílem je porozumění životní situaci otců, kterým se podařilo zapojit do porozvodové péče o děti a zhodnocení současného právního a institucionálního nastavení této péče jejich optikou. Konkrétně se zaměřuji na to, jaká je charakteristika těchto otců, tedy jaký je jejich socioekonomický status, jejich vztah s bývalou ženou a jaké byly jejich motivy k získání dítěte či dětí do péče. Dále se věnuji tomu, jakým způsobem vnímali celý soudní proces, zda se cítili být ze strany soudů či pomocných orgánů znevýhodňováni a zda je jim ze strany zaměstnavatele umožňováno o své děti pečovat.

1.1 Obecné otázky

- Jaká je životní situace otců, kterým byly děti svěřeny do společné nebo střídavé péče?
- Jaké je jejich vnímání institucionálního nastavení porozvodového uspořádání vztahu?

1.2 Konkrétní otázky

- Cítili se otcové během procesu ustanovení současné podoby péče o děti být diskriminováni? Popřípadě kým?
- Jaké je socioekonomické postavení otců, kterým byly děti svěřeny do společné nebo střídavé péče?
- Jaký mají otcové, kterým byly děti svěřeny do společné nebo střídavé péče, vztah k matce dětí?
- Jaké hlavní výhody a nevýhody otcové shledávají ve svém uspořádání porozvodových vztahů?
- Jakým způsobem lze zvýšit počet otců, kteří aktivně pečují o své děti i po rozvodu?

2. Teoretická východiska

Ve své bakalářské práci vycházím především ze dvou hlavních teoretických východisek, a to z koncepce aktivního otcovství, s tím spojenými stereotypními představami a diskriminací a dále z teoretického modelu „perspektiva životního cyklu“ (Hutchison 2011).

Péče o malé děti bývá tradičně vnímána jako hlavní zodpovědnost žen, což mimo jiné dokazují i statistiky, které uvádějí, že i přes současné nastavení rodinné politiky je rodičovská dovolená stále využívána převážně ženskou populací (Fafejta 2014). Tento fakt se projevuje v několika různých oblastech, přičemž mezi ty nejpodstatnější se řadí především diskriminace obou pohlaví. U žen se jedná o diskriminaci v zaměstnání, kdy jsou častokrát znevýhodňovány z toho důvodu, že se zaměstnanci obávají jejich potencionálního odchodu na mateřskou dovolenou, potažmo péči o nemocné děti (Bartáková 2005). Další oblastí, ve které se tato diskriminace výrazně projevuje, je i samotná zaměstnanost, která je u matek až o 40% nižší než u ostatních žen (Kundra 2009).

Na druhou stranu otcové, kteří jsou tradičně vnímáni jako živitelé rodiny, postrádají možnost rodinného vyžití a jejich zapojení do domácích prací obecně, je mizivé (Kundra 2009). To se následně projevuje zejména znevýhodněním otců v rámci porozvodového řízení, kdy jsou děti ve většině případů svěřovány do péče matek (Novák 2013).

Tyto a podobné způsoby diskriminace vycházejí především z genderových stereotypů, které jsou ve společnosti již tradičně zakotveny, a to i přesto, že naše společnost prošla od dob, kdy v rodině panovalo tradiční rozdělení rolí, poměrně velkým vývojem. U žen je v dnešní době obvyklé, že déle studují, odkládají mateřství na pozdější dobu a čím dál tím častěji se v zaměstnání objevují i na vedoucích pozicích. Pakliže tedy ženy postupně překračují hranice tradičně mužského světa, je přirozené, že je tomu tak i v případě mužů (Plesková, Sedláček 2008).

Hlavní problém genderových stereotypů tkví v tom, že jsou tyto představy o mužích a ženách vnímány jako obecné pravdy, tedy něco přirozeného a platného. Proto, že jsou ve společnosti poměrně dlouho zakotveny, je poměrně těžké je odbourat, či jejich vliv omezit (Plesková, Sedláček 2008).

Jednou z možností, jak ve společnosti oslabit vliv stereotypních představ, je větší zapojení otců do rodičovské dovolené a péče o děti obecně, a to především z toho důvodu, že pokud by byla péče o děti rozdělena alespoň podobným dílem mezi oba partnery, nesli by stejné „náklady“ na dítěti, případně dětech, což by následně mohlo vést ke zrovnoprávnění žen a mužů na trhu práce a zároveň i k vyvážení rolí v rodině. (MPSV 2005).

Aktivní otcovství je koncept, který klade důraz na větší zapojení otců nejen do péče o děti, ale i do domácích prací s tím souvisejících. Tento koncept může být chápán různě a jednotlivé pohledy se liší především mírou skutečného zapojení do těchto prací. Za aktivní otce, kteří mají vliv na změnu ve struktuře rodiny, mohou být považováni ti muži, kteří sestoupí ze své tradiční mužské role či role „pomáhajícího“ a přistoupí ke skutečnému, stejnoměrnému rozdělení domácích prací a povinností. Ve své podstatě může být za aktivního otce v západním světě označen takový muž, který je schopen skloubit jak tradičně mužskou, tak i ženskou roli a měl by být schopen o děti a domácnost pečovat stejně dobře, jako žena (Plesková, Sedláček 2008).

To, nakolik je otec ve svém zapojení aktivní může být ovlivněno mnoha různými faktory, jako jsou: výchova, rodinný vzor, a dále i takovými okolnostmi jako je práce a s tím spojený volný čas (Dudová a Hastrmanová 2007). Mnohem pravděpodobněji se do péče aktivně zapojí ti otcové, kteří k takovému soužití byli vychováni (Plesková, Sedláček 2008). Nepochybně velký vliv na to, zda se otec aktivně zapojí do péče o děti a domácnost, může mít i partnerka, jejíž představy o muži a jeho rolích by se měly shodovat s těmi jeho (Dudová a Hastrmanová 2007).

Jeden z možných pohledů na aktivní otcovství nabízí také perspektiva životního cyklu (Hutchison 2011), což je teoretický přístup, který zkoumá souvislost mezi jednotlivcem a institucemi, které jeho život ovlivňují. Perspektiva životního cyklu se zabývá mimo jiné tím, jaký vliv má historické období, sociální status či kultura na individuální zkušenost v jednotlivých životních fázích (Elder 2003). Tato teorie pohlíží na život jednotlivců jako na sled různých událostí a zdůrazňuje při nich roli tzv. přechodné fáze, či body zlomu, které jednotlivé životní etapy spojují (Hutchison 2011). Vychází z názoru, že veškeré minulé životní události nutně ovlivňují další dění v životě jednotlivců (OECD 2007).

V mém případě představují specifickou sociální skupinu otcové, pro něž byl v současné životní etapě bodem zlomu právě rozvod manželství. Dvě po sobě jdoucí životní etapy, tedy manželství a následně jeho rozvod přitom spojují děti bývalých partnerů (OECD 2007). Přístup této teorie mi umožňuje zkoumat, jak současné institucionální nastavení řeší situaci rozvedených otců, v dimenzi rodičovství. Napomáhá mi také analyzovat, zda a které životní události, spojují jednotlivé případy aktivně pečujících otců. Díky tomu mohu částečně zjistit, co mohlo mít vliv na jejich aktivní zapojení do péče o děti po rozvodu. (Hutchison 2011).

Na podporu většího zapojení otců do péče o děti vzniklo také několik studií (Lamb 1975, Parke 1981, Pruett 1987), které dokazují, že pokud se otec, za předpokladu, že vychází s matkou dítěte, aktivně zapojuje do jeho výchovy a péče o něj, má to na dítě pozitivní vliv. To se projevuje především jeho větším sebevědomím, lepšími výkony ve škole i v rámci svých koníčků a dále i v utváření budoucích partnerských vztahů (Rosenberg et al. 2006).

Lze říci, že koncept aktivního otcovství je výhodný nejen pro děti, ale i pro samotnou rodinu a ve výsledku i pro zaměstnavatele, stát a společnost. Pokud se muži více zapojí do péče o děti, pečovatelské stereotypy nebudou nadále spojovány pouze se ženami a zaměstnavatelé tak budou moci vybrat skutečně ty nejkvalifikovanější pracovníky, bez ohledu na to, zda se jedná o muže nebo ženu. U aktivních otců, kteří se postaví do tradiční ženské role, se zvýší tolerance, pochopení a respekt, což by mohlo vést k nižší rozvodovosti rodin. V případě po rozchodového či porozvodového uspořádání vztahů by pak otcové zároveň měli větší šanci prosadit svůj názor (Kundra 2009).

Pro společnost je hlavním pozitivním dopadem především spojení rodinné a veřejné sféry, které jsou stále tradičně pohlavně rozděleny. Hlavní pozitivum pro stát je především rychlejší aklimatizace žen a jejich plynulejší návrat do zaměstnání, tudíž jejich nižší nezaměstnanost (Kundra 2009).

3. Použité metody sběru a analýzy dat

3.1 Metody sběru dat

S ohledem na cíle, které jsem si vytyčila, tedy porozumění životní situaci otců, kteří po rozvodu aktivně pečují o své děti, jsem v rámci svého šetření zvolila kvalitativní metody. Předností kvalitativního výzkumu obecně je získávání velkého množství dat od malého počtu informátorů, což mi poskytuje možnost nahlédnutí do individuální situace určité specifické skupiny, v mém případě rozvedených, pečujících otců. Díky informacím, které mi respondenti v průběhu dotazování poskytl, pro mě bylo snazší pochopit jejich životní pozici a potažmo problémy, se kterými se v průběhu svého života tito jedinci setkávali (Hendl 2016).

Ve své práci využívám převážně primárních zdrojů dat, a to konkrétně expertního šetření za pomoci polo-strukturovaných rozhovorů (Hendl 2016). Sběr dat pro svou práci jsem provedla se dvěma typy respondentů, a to prostřednictvím expertního rozhovoru se členem zájmového hnutí Liga otevřených mužů, Lukášem Talpou, s jednou z opatrovnice Orgánu sociálně-právní ochrany dítěte (tedy OSPOD) a dále se samotnými otcí. Výběr respondentů jsem provedla úsudkem (Hendl 2016).

Pro rozhovor se dvěma typy respondentů jsem se rozhodla především z toho důvodu, abych měla vhléd jak do osobní situace jednotlivých otců, tak abych díky expertům získala i komplexnější náhled na tuto problematiku.

Polo-strukturované rozhovory jsem provedla se třemi informátory, jejichž porozvodové uspořádání vztahů má oficiální, tedy soudně schválenou, či neoficiální podobu společné nebo střídavé péče o děti do 10 let věku. Z jejich výpovědí jsem se snažila porozumět jejich osobní situaci a zároveň nalézt znaky, které jednotlivé případy spojují (Kaufmann 2010). Bližší charakteristiku otců dále specifikuji níže:

Otec č. 1	Otec č. 2	Otec č. 3
41 let	38 let	53 let
VŠ vzdělání	VŠ vzdělání	Nedokončené VŠ vzdělání
Louny	Brno, přechodně Praha	Ústí nad Labem
Manažer	Vysokoškolský učitel	Podnikatel
2 děti	1 dítě	1 dítě
2 roky (dcery, 7 a 9 let)	1 rok (syn, 6 let)	2 roky (syn, 7 let)

Jednotlivé rozhovory jsem provedla podle předem připraveného bloku otázek (viz. s. 36), nicméně nedržela jsem se ho striktně a využila jsem ho spíše jakožto scénář celého rozhovoru. Jednotlivým informátorům jsem rovněž předložila informovaný souhlas se zpracováním jejich rozhovorů v rámci mé práce (viz. s. 37). Veškeré rozhovory s otci jsem prováděla ve veřejných prostorách, v kavárně, v příslušném městě, odkud informátoři pocházejí.

Způsob a místo rozhovoru se lišil v případě opatrovnice OSPOD, se kterou jsem šetření provedla formou písemného dotazníku s otevřenými otázkami (Hendl 2016). Způsob dotazování se lišil i v případě rozhovoru s Lukášem Talpou, se kterým jsem provedla telefonický rozhovor. I v případě expertů jsem se držela předem připraveného okruhu otázek (viz s. 38).

Vzhledem k nízkému počtu informátorů jsem využila také sekundárních zdrojů dat, konkrétně pak 15 příspěvků přidaných od dubna 2017, nejpozději do října 2016, týkajících se zkoumaných oblastí mé práce, z fóra na stránkách: www.stridavka.cz. Tyto příspěvky jsem dále analyzovala stejným způsobem, jako data získaná z rozhovorů (viz Metody analýzy dat).

Největším limitem pro mou práci bylo poměrně malé množství respondentů. Dalším omezením je dle mého názoru nedostatek informací o otcích, přispívajících na veřejná fóra, dále jejich anonymita a také nedostatečné množství témat, kterými se

zabývají. S ohledem na tuto skutečnost jsem tedy nemohla výpovědi otců zařadit do stejných kódů, kterými jsem se zabývala v případě osobních rozhovorů s otci. Jejich výpovědi rovněž mohly být ovlivněny konkrétní životní situací, ve které se otcové právě nacházeli, tedy uprostřed opatrovnického soudu, a tudíž mohli mít sklon některé věci vlivem těchto okolností hodnotit negativněji.

3.2 Metody analýzy dat

K analýze získaných dat, tedy polo-strukturovaných rozhovorů a dat z internetových příspěvků, využívám metody tematické analýzy (Braun a Clarke 2006). V prepisech jednotlivých rozhovorů a internetových příspěvků se snažím nalézt určitá společná témata, tedy tzv. kódy, za pomoci nichž dále analyzuji a popisuji specifitější podtémata a snažím se zkoumané problematice lépe porozumět a interpretovat ji. Konkrétní témata, která jsem během analýzy identifikovala, jsou: znevýhodňování otců v soudech o opatrovnictví, obecná charakteristika otců, pozitiva a negativa jejich současného vztahového uspořádání a možnost zvýšení aktivně pečujících otců po rozvodu. Stejným způsobem provádím i analýzu expertních rozhovorů s Lukášem Talpou, představitelem Ligy otevřených mužů a pracovníci OSPOD.

Přestože mým původním záměrem bylo provést rozhovor s některým ze členů Rady vlády pro rovnost žen a mužů, mým žádostem z jejich strany nebylo vyhověno. Z toho důvodu se mi naskytla příležitost provést dotazníkové šetření s jednou z opatrovnic OSPODu což v důsledku vnímám jako výhodu.

4. Rozvod a porozvodová péče o děti

Rozvod je životní událost, která bývá velmi bolestivá pro všechny jeho účastníky. Lidé ztrácí svou původní identitu a jsou nuceni si nalézt nový sociální svět. Transformací prochází nejen jejich partnerské vztahy, ale i vztahy s rodinou a s přáteli. Samotné prožívání rozvodu probíhá odlišně u muže a ženy. Odlišné jsou také důsledky rozvodu pro oba partnery, kdy žena, jakožto samoživitelka (v případě, že nemá nového partnera), mnohem častěji trpí ztrátou druhého příjmu a potýká se

s finančními problémy, zatímco muž ve většině případů trpí důsledkem ztráty denního kontaktu se svými dětmi (Dudová 2008).

Nejdramatičtější rozvod prožívají děti, které si mnohdy kladou rozchod rodičů za vinu, a není neobvyklé, že si odchod jednoho z nich vykládají po svém, nejčastěji tak, že už je tento rodič nemiluje. Důsledky rozvodu pro děti jsou individuální, nicméně častokrát se projevují i dlouhou dobu po rozvodu. Tyto děti častokrát přecházejí k negativismu, agresivitě, či neposlušnosti (Warshak 1996). Převážná většina odborné literatury zabývající se touto tematikou proto zdůrazňuje důležitost udržení vztahů dětí s oběma rodiči, tak aby bylo alespoň částečně zmírněné trápení dítěte ze ztráty rodiny. Pakliže i po rozvodu nadále udržují pevný vztah s oběma rodiči, prospívají mnohem lépe a důsledky ze ztráty jednoho z rodičů jsou zmírněny (Černá 2001).

Pokud se rodiče na porozvodové péči domluví, je zapotřebí, aby jejich dohoda byla potvrzena i soudně, teprve potom je oficiálně platná (§ 26, Zákon č. 94/1963 Sb.). V opačném případě, nebo v případě rozporu mezi oběma rodiči rozhoduje soud a pokouší se přitom o nalezení vhodného řešení. Většina odborné literatury, směrnic (např. odstavec č. 3 Úmluvy o právech dítěte), které ovlivňují českou legislativu i zákony samotné (§ 24, Zákon č. 94/1963 Sb.) pak zdůrazňují, že je v případě rozvodu třeba zvážit, co je v nejlepším zájmu dítěte.

Soudce by při rozhodování o svěření dítěte do péče po rozvodu měl konkrétně brát *„ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje“* (§ 26, Zákon č. 94/1963 Sb.).

Soudce dále přihlíží i ke zprávě vypracované Orgánem sociálně právní ochrany dětí, neboli OSPODem. Pro konečné rozhodnutí soudu však jeho názor není zásadní. Pakliže se jedná o komplikovanější případ a dojde ke sporu mezi rodiči, soudce si pro

vyslovení konečného verdiktu obvykle vyžádá také svědectví sousedů, lékařů, učitelů či psychologický posudek (Černá 2001).

Orgán sociálně právní ochrany dítěte spadá pod sociální odbor obecního úřadu. Hlavním úkolem OSPODu je hájit před soudem práva dítěte v roli kolizního opatrovníka a to i pokud se rodiče před rozvodem o vztahovém uspořádání dohodnou. Pracovníci či pracovnice tohoto orgánu obvykle musí do jednoho měsíce od podání žádosti o úpravě péče, zpracovat podrobnou zprávu týkající se poměrů, bydlení a výchovných předpokladů obou rodičů, přičemž závěrem této zprávy by mělo být doporučení, které je následně předáno soudu. Opatrovníci OSPOD se při zpracování zprávy řídí především osobností rodiče, vztahu dítěte k rodiči, jeho respektem k druhému rodiči, socioekonomickým statutem, přirozenou inteligencí rodiče a v neposlední řadě také prostředím a jeho vhodností pro výchovu dítěte (Bakalář 1996)

Tato zpráva se obvykle zpracovává po návštěvě rodičů v jejich domácím prostředí, jejichž součástí může být i vyplnění dotazníku. Při takové návštěvě se pracovníci či pracovnice OSPOD soustředí na hodnocení výše zmíněných kritérií. Kromě rozhovoru s rodičem mohou provést také rozhovor s dítětem, pakliže mu to dovoluje věk a jeho psychické rozpoložení (Černá 2001).

Donedávna bylo považováno, že v nejlepším zájmu dítěte je stav, kdy je po rozvodu vychováváno téměř výlučně matkou. Avšak s narůstajícím počtem výzkumů (Lamb 1975, Parke 1981, Pruett 1987), zabývajících se důsledky rozvodu zejména pro děti, začalo být poukazováno na důležitost zachování vlivu obou rodičů. To byl jeden z hlavních důvodů pro zavedení *společné péče* do legislativy ČR. Tento pojem byl v České republice oficiálně přidán do zákona o rodině, spolu s pojmem střídavá péče teprve v roce 1998 (Zákon č. 91/1998 Sb.).

4.1 Péče výhradně u jednoho rodiče a standardní úprava porozvodových vztahů

Až do roku 1998 byl tento způsob úpravy porozvodových vztahů jediným možným řešením. Přestože dnes existují různé inovace těchto vztahů, z 90% jsou nezletilé děti stále svěřovány do výhradní péče matek a otcí je dále upraven dle uvážení soudů a

příslušných orgánů jeho styk s dítětem (Bakalář 1996: 53). Tento fakt je ovlivněný i skutečností, že o výhradní péči žádá mnohem více matek než otců. Do výhradní péče otců jsou děti svěřovány pouze v případech, kdy je matka nepřítomná, nemá o dítě zájem, či není schopná se o ně postarat. Pakliže jsou oba rodiče ve stejné pozici, mají stejné zázemí a kladný vztah k dětem, většinou spor o děti i přesto vyhraje matka, a to zpravidla z důvodu dnes již odmítnuté „koncepte biologických důvodů“ (Bakalář 1996).

Tato soudní rozhodnutí neospravedlňuje ani fakt, že psychický stav dětí, které jsou ve výhradní péče matek je srovnatelný se stavem těch, které jsou ve výhradní péči otců. Zároveň tyto děti nemají více ani méně problémů ve srovnání s těmi, které vyrůstají s matkou (Warshak 1996). Otcové, kteří pečují o děti, jsou o ně schopni postarat se stejným způsobem jako matka (Warshak 1996).

Přestože existují otcové, kteří se snaží získat děti do péče z „nevhodných“ důvodů, jako je potrestání matky, či vyhýbání se platby alimentů, většina mužů má při svých pohnutkách získat děti do péče dobrý úmysl, mají k dětem citovou vazbu a jsou přesvědčeni o tom, že dětem dokáží vytvořit vhodný domov. Častokrát bývají znepokojeni tím, jakým způsobem o děti pečuje bývalá žena a právě to bývá hlavním motivem k získání dětí do své péče (Černá 2001).

Ve většině případů je však výsledkem soudního procesu pro otce standardní vymezení styku s dítětem, což v současné době představuje jeden víkend za 14 dní. Jen zřídka bývá tento čas rozšířen na další dny v týdnu. Protože je přítomnost obou rodičů při výchově dětí zásadní, je zřejmé, že tento čas není dostačující pro udržování plnohodnotného a přínosného vztahu mezi otcem a dítětem. Mnohdy se tak otcové stávají pouze jakýmsi „společníkem na zábavu“, čímž zároveň přicházejí o svou hodnotu a potýkají se s ochlazením vztahů ze strany děti (Černá 2001).

Standardní úprava vztahů po rozvodu znemožňuje mnoha otcům využívat jednoho ze svých nejdůležitějších práv – práva na péči a výchovu dítěte (§ 31, Zákon č. 94/1963 Sb). Výměra porozvodových vztahů, tedy styk otce se svými dětmi jednou za 14 dní, znemožňuje otcům plnohodnotně trávit čas se svými dětmi a jejich vztahy se tak častokrát stávají mnohem povrchnější. Muži v důsledku toho mohou cítit osobní selhání v roli otce a poměrně těžko se s touto situací smiřují, častokrát ji dokonce

vnímají jako svou osobní prohru. Situace může být v mnoha případech ztížená i skutečností, že matka znemožňuje otci vídat své děti (Černá 2001).

4.2 Společná péče

Společná péče je českou legislativou definována následujícím způsobem:

„Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“ (§ 907 Zákon č. 91/1998 Sb.)

Předpokladem pro fungování společné péče je vzájemná dohoda obou rodičů. Oba mají na výchovu svého dítěte stejné právo, a tudíž by při rozhodování o důležitých záležitostech týkajících se dítěte měli vzájemně respektovat své názory. Oproti výlučné péči je v případě společné větší poměr v tom, kolik času dítě tráví u každého ze svých rodičů. To však nutně neznamená, že u obou z nich tráví stejné množství času (Warshak 1996).

Střídavá péče představuje v poslední době širokou veřejností často probíranou variantu společné péče. Tento způsob porozvodového uspořádání vztahů je ze strany Ústavního soudu České republiky a českých zákonů dnes vnímán jako nejspravedlivější, neboť její podstatou je zachovávat vliv obou rodičů – matky i otce, na jejich dítě.

4.3 Znevýhodňování otců v soudech o opatrovnictví

Znevýhodňování otců v soudu o opatrovnictví poměrně specifické téma a existuje jen malé množství přímých důkazů o jeho přítomnosti. Žádný průzkum, či odbornou práci, zabývající se tímto tématem jsem nenašla. Z toho důvodu v této kapitole čerpám pouze ze svých zdrojů a má zjištění je tak potřeba interpretovat velmi opatrně.

Ve většině případů bývají rodiče na podobě porozvodových vztahů předem dohodnutí. Pokud soud uzná, že tato dohoda není v rozporu se nejlepším zájmem dítěte, bývá ze strany opatrovnických soudů schválena (Opatrovnice OSPOD).

„Institucionálně, tam je respektována dohoda rodičů vždy, pokud soud shledá, že je v zájmu dítěte. Představitelé institucí jako je soud nebo OSPOD by byli nejraději, kdyby rodiče byli schopni tuto nelehkou situaci řešit tak, aby jim v dané životní situaci, i když je bolestivá, bylo co nejlépe.“ (Opatrovnice OSPOD)

Přesto se však konkrétní zkušenost otců liší od názoru odborníků, a to jak v případě otců, kterým nakonec byla soudně stanovená společná péče, tak i těch, kteří se o dosažení společné, potažmo střídavé péče snaží:

„Když jsme se vrátili, tak přečetla rozsudek, kde dohodu schválila, ale neodpustila si poté komentáře, že se jí to nelíbí a pokud cokoli ať okamžitě běžíme na soud. Nechápu přístup soudců ke střídavé péči a nechápu, proč v okamžiku, kdy se dva konečně dohodnou, a nebylo to rozhodně jednoduché, tak ještě vytváří problémy. .“ (Alvyn, Stridavka.cz 2017)

„S manželkou bylo všechno v pohodě. Menší problém jsem měl s paní soudkyní při určování výše výživného. Nebyla schopná pochopit to, že příjmy, které mám na papíře, jsou jen super hrubá mzda a že z toho ještě velkou část odvádím.“ (Otec č. 3)

Někteří z otců se však cítí být znevýhodněni i ze strany své bývalé manželky. Zejména v online diskuzích se objevují rady, jak se správně ohradit vůči soudnímu rozhodnutí a dále i tipy, jak se bránit protiprávním jednáním ze strany manželky:

„Bohužel, opět varování pro další tatínky - nevěřte takové dohodě, kdy matka tvrdí, že "můžete kdykoli", ale odmítá ono "kdykoli" dát na papír. Pokud bude "kdykoli" praktikovat, je to fajn - ale nikdy nesouhlaste a nepodepište její výhradní péči s jasným velkým omezením - výměnou za ústní slib, že "kdykoli". Praxe ukazuje, že jakmile je výrazné omezení na papíře, výchova dítěte se smrskne na ono podepsané minimum, případně se další čas s dětmi stane předmětem finančního vydírání.“ (Tulen02, Stridavka.cz 2017)

Zřejmě proto, že se otcové cítí být ve své pozici v nevýhodě, dalším předmětem diskuzí bývají také tipy, jakým způsobem se chovat při návštěvě a rozhovoru se zástupkyní či zástupcem OSPOD. Časté jsou například diskuze o tom, zda rozhovor s nimi nahrávat či nenahrávat:

„Za sebe bych doporučil tajně nahrávat, když řekneš, že chceš nahrávat, bude pracovnice ostražitá a neřekne ti pravdu jak se k celé věci staví. Vezmi v potaz, že těmto babám nejde o zájem dětí, ale pouze o zájem matek. Čas tě poučí, neboj.“ (Jurka, Stridavka.cz 2017)

„Pokud je OSPOD jak píšeš rozumný, zkusil bych opatrný rozhovor (vše si na OSPOD vždy skrytě nahrávej - může to fakt být důležité), o téhle věrohodnosti, o tom jak se chci starat vyváženě a i v čase školy, a že mas podezření že matka syna "zpracovává"...“ (Tulen02, Stridavka.cz 2016)

Názor odborníků na tuto problematiku se odlišuje, jak jsem již naznačila výše, a to jak názor referentky OSPOD, tak i Lukáše Talpy. Oba sdílejí názor, že dohodě rodičů je vyhověno prakticky vždy. Pokud je dítě svěřeno do výhradní péče matky, je tomu tak z toho důvodu, že se na tom rodiče spolu předem dohodli, nebo je vyhověno přání, potažmo nejlepšímu zájmu dítěte:

„Vím, že se čím dál tím častěji přiklánějí ke střídavé péči, ale na druhou stranu když to tak nejde, tak většinou je dítě přidělované do výhradní péče matky, s tím, že otec má dítě jednou za 14dní na víkend. Ale myslím si, že je to většinou daný tím, že ti partneři jsou na tom tak domluveni už předtím“ (Lukáš Talpa)

„No musím ze své šestileté praxe říci, že pokud je nějaký důvod, proč jsou děti ve většině případů svěřovány matce, tak je to proto, že se tak buď rodiče sami dohodnou, nebo je dítě natolik malé, většinou do tří let věku, že to jinak nejde, nebo dítě je ve věku kdy samo řekne, že chce být u matky a rodiče respektují jeho přání. Je ale pravdou, že v 80 procentech případů, jdou rodiče k soudu již dohodnutí tak, že se snaží svoji dohodou kopírovat především přání svých dětí a také jejich možnosti aklimatizovat se na novou situaci s tím, že je jim jasné, že v průběhu let se přání dětí může měnit“ (Opatrovnice OSPOD)

Výpovědi jednotlivých otců přesto naznačují, že se ze strany soudů, OSPOD, matek, případně všech těchto subjektů cítí být diskriminováni. Mají pocit, že jejich postavení, jakožto mužů, je znevýhodňuje. Tyto pocity mohou být navíc zesíleny skutečností, že pracovníci OSPOD bývají v převážné většině ženského pohlaví a podobně tomu bývá i u soudkyň, které často předsedají soudům o opatrovnictví (Dudová a Hastrmanová 2007). V některých případech se otcové obávají soudu o

opatrovnictví ještě předtím, než proběhne. Důkazem této skutečnosti mohou být právě rady a tipy, které si otcové mezi sebou sdílejí na diskuzních fórech (viz. str. 19). Jeden z obvyklých pohledů otců na tuto problematiku nabízí i jeden z informátorů:

„Myslím si, že pro ně jednoduché rozhodnutí svěřit děti do péče matek a otci svěřit placení výživného, protože společnost, soudy a i veškeré úřady jsou k tomu nastavené. V momentě, kdy přijde tatínek, který řekne, že “já jsem se vždy staral a starám a chci se starat“, oni nevědí jak na to reagovat, protože existují určité předsudky a strach kdyby soudkyně rozhodl ve prospěch toho otce nebo respektive ve prospěch dítěte. Tam funguje taková ženská „pseudoloajalita“.“ (Otec č. 1)

Lukáš Talpa přiznává, že výsledky soudních řízení týkajících se svěřením dětí do péče mohou být částečně ovlivněné stereotypním uvažováním, kdy je otec vnímaný až jako druhotný a tedy méně schopný pečovatel. Další kámen úrazu pak dle něj tkví v mužích samotných, kdy neprojevují dostatečnou vůli a zájem o dítě pečovat i po rozvodu. Případně jim to může být znemožněno ze strany bývalé ženy, a to například už i z doby, kdy byli ještě kompletní rodina.

Referentka OSPOD je přesvědčena o tom, že šance rodičů na získání dětí do péče jsou rovnocenné a pakliže se muž proti rozhodnutí soudů odvolá, zpravidla bývá dosaženo určitého kompromisu. Nepopírá přitom ani možnou přítomnost „diskriminace“ ze strany matek či stereotypního uvažování ze strany soudů, avšak vylučuje názor, že by se mělo jednat o diskriminaci plošnou.

„Musím říci, že si myslím, že v tuto chvíli jsou veškeré instituce (byť si v soukromém životě jejich představitelé mohou myslet cokoliv) nastaveny tak, že oba rodiče mají ze zákona právo podílet se na výchově svých dětí co nejvíce a to se ctí. Ze své zkušenosti vím, že pokud otec nesouhlasí se svěřením do péče matky, tak je téměř vždy využit odborníků z řad psychoterapie nebo psychologie, který s rodiči zkouší utvořit dohodu na základě kompromisu jich obou, nebo dojde ke znaleckému zkoumání, kde z velké části stejně vyjde buď střídavá péče, nebo péče jednoho z rodičů s rozšířeným kontaktem s druhým...“ (Opatrovnice OSPOD)

5. Rozvod, jako bod zlomu a role otce po rozvodu

V rámci perspektivy životního cyklu lze na otce, jejichž výpovědi analyzují, pohlížet jako na jedince, které spojuje společná životní událost, respektive bod zlomu, a to konkrétně rozvod. Každý z těchto mužů přitom v průběhu života procházel svou individuální životní trajektorií, která se u jednotlivých otců v některých oblastech může a nemusí shodovat. V trajektorii jejich rodinného života je však jednoznačně spojuje několik životních událostí, kterými jsou: vztah se ženou, svatba, narození dítěte či dětí a následný rozvod manželství nebo rozchod s partnerkou. V průběhu těchto životních změn se každý z otců potýkal s určitou proměnou rolí. Nejprve byl každý z nich přítelem, později manželem a posléze otcem. Právě otcovství je role, která spojuje dvě důležité etapy života a spolu s rozvodem dochází k její transformaci (OECD 2017).

Každý muž tento životní úkon pojímá jinak, což má za důsledek jejich odlišný způsob vyrovnávání se se ztrátou nebo omezením této role (Černá 2001). Obecně bývá největší změnou pro otce celková organizace času, který s dětmi tráví. Přestože otec obvykle přichází o určité rituály, který měl během svého soužití s bývalou manželkou, celkové množství času, který s dětmi tráví, se obvykle zvýší. Důvodem je obvykle skutečnost, že povinnosti spojené s péčí o děti již nemůže přenést na bývalou partnerku. Někteří otcové na to reagují prohloubením a zintimněním jejich vztahu s dětmi a někteří to naopak „vzdají“ a na pravidelnější kontakt s dětmi rezignují (Dudová a Hastrmanová 2007).

To, jakým způsobem se otec s rozvodem a následnou péčí a vztahem o děti vyrovná, je ve velké míře závislé na tom, jakým způsobem vystupoval v rodině, když partneri žili spolu. Dudová rozděluje muže celkem do tří hlavních skupin, podle míry péče, kterou dětem a domácnosti věnují, na: 1. pečující otce, 2. otce, kteří pomáhají a 3. na otce, kteří nepečují (Dudová a Hastrmanová 2007).

Pro některé muže otcovská role nemá žádný, nebo jen minimální význam. Takoví otcové se pak obvykle řadí do poslední zmíněné kategorie. Děti a péče o ně do jejich životního stylu nezapadají a často nevyužívají ani omezených příležitostí s nimi trávit volný čas. Tito muži se rozvodu svým dětem věnují jen minimálně, přestože to pro ně může být velmi zraňující. Někteří muži pak prostřednictvím nezájmu o své děti

trestají bývalou ženu, která rozvod iniciovala (Černá 2001). V případě, že dojde k rozvodu partnerství, obvykle se příliš nesnaží získat děti do své péče. Pokud je získají alespoň do standardní úpravy porozvodových vztahů, často zodpovědnost předávají buď na svou novou partnerku, případně na rodiče (Dudová a Hastrmanová 2007).

Otcové, kteří pomáhají, mají mnohdy brzy po rozvodu zájem o své děti pečovat a udržovat s nimi pravidelný kontakt, nicméně nedokáží se vyrovnat se změnou rodinných vztahů a velmi brzy tak svou iniciativu ztratí a ukončí s bývalou rodinou veškeré vazby. Jindy tito muži skutečně mají zájem o své děti pečovat, avšak pod vlivem všeobecně rozšířeného kultu mateřství přijímají jako přirozený důsledek rozvodu to, že děti připadnou matce. Plně tak využívají mnohdy omezeného času na styk se svými dětmi a snaží se ho využít co nejzajímavějším způsobem (Černá 2001).

Mužů, kteří se rozhodnou porušit všeobecné konvence a zažádají o přidělení dětí do střídavé nebo výhradní péče, je menšina a mnohdy jsou pak ve své snaze nepříliš úspěšní (Černá 2001). Tito muži se řadí do první kategorie, tedy těch, kteří o své děti pečují. Jejich vztah s dětmi se mnohdy příliš neodlišuje od vztahu dětí s matkou. Jsou schopni se o ně skutečně fyzicky postarat, aniž by potřebovali pomoc od svého okolí. S dětmi obvykle navazují velmi blízký vztah a nemohou se smířit s jejich ztrátou po rozvodu. Z toho důvodu se snaží dělat vše co je v jejich silách, aby se svými dětmi mohli trávit pokud možno co nejvíce času (Dudová a Hastrmanová 2007).

Právě do poslední skupiny, tedy skupiny otců, kteří pečují, se řadí otcové, se kterými jsem provedla rozhovor a jejichž výpovědi jsem ve své práci dále analyzovala. Kromě jejich výpovědí jsem podrobněji zkoumala i příspěvky z fóra na stránkách: www.stridavka.cz a výpovědi otců jsem doplnila i o pohled expertů. Po tematické analýze všech informátorů a expertů jsem našla určitá společná témata, která podrobněji popisují v následujících kapitolách.

6. Charakteristika otců, kteří po rozvodu aktivně pečují o své děti

Vzhledem k rozmanitosti konkrétních forem společné a střídavé péče je poměrně těžké tuto skupinu mužů charakterizovat. Z dostupných výzkumů však vyplývá, že šance otců na získání dětí do střídavé péče je závislá na několika významných faktorech. Mnohem častěji se jedná o otce s vyšším socioekonomickým statutem, tedy s vyšší úrovní dosaženého vzdělání a potažmo i s vyššími příjmy (Donnelly, Finkelhor 1993). Rovněž se častěji jedná o mladší muže (Juby, Le Bourdais, Marcil-Gratton 2005), kteří pocházejí z větších měst (Cancian, Meyer 1998).

Důležitost vlivu vysokého vzdělání je zdůrazňována především z toho důvodu, že jim zvyšuje šance na přesvědčení soudů a dalších orgánů o svěřeni dětí do péče (Donnelly, Finkelhor 1993). Vyšší příjmy jsou v případě střídavé péče nutné z toho důvodu, že mnoho věcí je potřeba dítěti pořídit dvojí, aby mu byl usnadněn přesun z jednoho místa na druhé (Dudová a Hastrmanová 2007).

Zaměstnání je jednou z klíčových okolností z toho důvodu, že je při rozhodování o svěřeni dětí do společné péče brán v potaz reálný čas, který budou moci rodiče dítěti věnovat. Pakliže mají otcové časově náročnou profesi a nemohou o své dítě vlivem této skutečnosti dostatečně pečovat, jejich šance na získání dětí do společné péče se značně snižují (Dudová a Hastrmanová 2007). Otcové, kteří momentálně mají děti ve společné péči, důležitost tohoto faktoru potvrzují:

„V zaměstnání to mám domluvené. Myslím si, že to výhoda vysoké školy. Vedoucí v práci je ale velmi vstřícný, sám si prošel rozvodem. Vysvětlil jsem mu co se děje a vyšel mi vstříc.“ (Otec č. 2)

„Protože podnikám, můžu si pracovní dobu řídit sám. Když mám zrovna nějaký kšeft, bývalá žena si bere malýho na dýl. Pak to zase vyrovnáme tím, že je třeba dýl u mě.“ (Otec č. 3)

Šance mužů na získání dětí do společné péče je úzce spjata i s dalšími faktory, jako je vztah otce s bývalou partnerkou. V případě střídavé péče je nutné, aby se rodiče byli schopni dohodnout na základních aspektech týkajících se výchovy jejich dětí, či dítěte. Pakliže spolu rodiče nevycházejí a často mezi nimi dochází ke konfliktům,

může to negativně ovlivňovat zdravý vývoj dítěte. V takovém případě se může stát, že střídavá péče nebude nastolena (ÚS 1554/14). Důležitost dobrého vztahu mezi rodiči zdůrazňuje také Lukáš Talpa:

„Tak střídavá péče si myslím, že je primárně o tom, že se mezi sebou partneři musí být schopni dohodnout. Je důležitý, aby se ti partneři se respektovali ve výchově, aby respektovali jeden druhého, a musí se na tom domluvit.“ (Lukáš Talpa)

Většina informátorů, u kterých střídavá péče byla nastolena, také potvrzují, že s bývalou ženou vycházejí dobře:

„S bývalou ženou se normálně bavíme, pokud jeden z nás má problémy s časem, vycházíme si maximálně vstříc. Jsme stále dobří přátelé. Oba máme nové partnery, s oběma syn vychází velmi dobře. Syn nás bere jako velkou rodinu. Nemáme hádky, to už jsme vyřešili.“ (Otec č. 2)

Důležitou roli hraje i samotný motiv k získání dětí do péče a zájem o ně pečovat. Obecně je standardní, že o děti spíše usilují ti otcové, kteří i během manželství věnovali péči o děti více času (Dudová a Hastrmanová 2007). Referentka OSPOD pečující otce charakterizuje následujícím způsobem:

„Tak asi nejvíc společným rysem je, že deklarují a většinou to potvrdí i děti případně matky, že se aktivně na péči o dítě podíleli již před rozpadem vztahu a chtějí v tom logicky pokračovat i nadále. Mají kvalitní vztah se svými dětmi, jsou schopni si kvůli péči uzpůsobit své pracovní závazky.“ (Opatrovnice OSPOD)

Samotní otcové vnímají jako hlavní motiv k získání dětí do společné péče právě zachování svého vlivu na vývoj dítěte (Otec č. 1, Otec č. 2, Otec č. 3 2017). Pro některé z nich pak nebyla přípustná žádná jiná forma porozvodového uspořádání vztahů (Otec č. 2).

„Protože jsem se o děti ještě před rozvodem vždycky staral, nechtěl jsem o tuto možnost po rozvodu přijít“ (Otec č. 1)

„Střídavá péče pro nás s bývalou ženou byla od začátku jasná volba. Vnímali jsme to jako nejlepší formu péče po rozvodu.“ (Otec č. 2)

7. Současné vztahové uspořádání pečujících otců

Společná péče o děti po rozvodu může nabývat mnoha různých podob v závislosti od konkrétní rodiny. Zatímco u některých rodin je striktně nastavená střídavá péče, u dalších rodin funguje společná péče na domluvě obou rodičů „podle potřeby“ (Otec č. 1, Otec č. 2, Otec č. 3). Konkrétní dny, kdy o dítě, či děti rodiče pečují, se mohou týden od týdne odlišovat, nicméně výsledný poměr času, který děti u obou rodičů stráví je více méně vyrovnaný. I přes tyto odlišnosti, které jsou individuální pro každou rodinu, se ve společné, respektive střídavé péči, vyskytují podobné znaky. Ty dále shrnuji do výhod a nevýhod takového porozvodového uspořádání vztahů.

7.1 Pozitivní stránky současné podoby porozvodové úpravy vztahů

Obecně nejpozitivněji vnímají otcové fakt, že se svými dětmi mohou trávit více času a vzájemně se vidají i v běžných rutinních situacích dne. Díky většímu množství společně stráveného času mají otcové také větší příležitost zapůsobit a přispět svojí výchovou při vývoji dítěte či dětí (Warshak 1996, Vohlídalová 2014).

„Myslím, že nejvíc pozitivní pro otce je samotný fakt, že se prostě mnohem více vidí se svými dětmi a mohou s nimi trávit plnohodnotně čas, tím myslím i podílet se na jejich výchově, což tatkové, kteří mají děti pouze na víkendy, jaksi nejsou schopni v té časové dotaci obsáhnout. A podle mě řadu otců dost uklidňuje i fakt, že pak nemají takové výživné, že si s matkou platí pouze rozdíl částky výživného, který vznikne po výpočtu výživného pro ně oba.“ (Opatrovnice OSPOD)

Zároveň jim vlivem stejného množství stráveného času a obvykle i stejného množství finančních investic odpadá nutnost hradit bývalé partnerce výživné na dítě (Opatrovnice OSPOD). Dalším pozitivem je také zjednodušená organizace času, kterou mají bývalí partneři většinou soudně stanovenou:

„No tak myslím, že co se týká společné, tak tam vnímají oba rodiče jako velkou výhodu že si vzájemně nemusí hradit výživné a že si vše tak nějak nastavují dle sebe a potřeb dítěte. U střídavé péče už je přeci jen v rozsudku většinou stanoveno od kdy do kdy má v péči dítě jeden rodič a kdy druhý a tím by se měli řídit, i když pokud jsou

schopni dohody, opět si většinou vše domluví, jak potřebují oni a jejich děti.“
(Opatrovnice OSPOD)

Pakliže spolu partneři vycházejí dobře, je pro jednodušší se na organizaci času domluvit. Zejména pokud mají náročnější zaměstnání:

„My máme s bývalou ženou mezi sebou takovou dohodu, že pokud jeden z nás potřebuje v týdnu více času, vyjdeme si vzájemně s časem vstříc. V tom není problém.“ (Otec č. 2)

7.2 Negativní stránky současné podoby porozvodové úpravy vztahů

Otcové, kteří se v kompletní rodině v takové míře nezapojovali do péče o děti, většinou zjišťují, že je poměrně psychicky i fyzicky náročná a zabírá mnoho času. Mnozí z nich toto před svěřením dětí do střídavé péče neočekávají. Vlivem nových okolností už nemají tolik volného času na své individuální aktivity a musí se vzdát některých záležitostí spojených například s prací. Tito muži jsou více omezení volbou svého zaměstnání, které musí jak časově, tak i místem, přizpůsobovat svému dítěti, či dětem (Warshak 1996).

Jako největší negativum takového uspořádání uvedli jak otcové, tak odborníci to, že jsou na péči o děti častokrát sami a mají méně času, případně si musí dohodnout úpravu pracovní doby se svým zaměstnavatelem.

„Nemůžu vzít jednoznačně pozitiva negativa. Mně to neomezuje. Z mé strany je tam jedna věc, že mám o povinnost víc. Dřív jsme měli domluvené, že jeden ho ze školky vyzvedával, druhý ho tam dával, člověk měl lepší časovou flexibilitu. Musím ho dát do školy, musím ho i vyzvednout. Takže řeším trochu pracovní problém.“ (Otec č. 2)

„Já myslím, že je to stejný pro oba partnery. Najednou se nemůžou o tu péči dělit, pokud už nemají druhého partnera. Musí si to zajišťovat mezi sebou. Na druhou stranu pokud jsou schopni se spolu domluvit na tý péči a na tý výpomoci, tak to může fungovat. Pokud schopný nejsou, tak to těžko funguje.“ (Lukáš Talpa)

8. Zvýšení počtu aktivně pečujících otců po rozvodu manželství

Role aktivně pečujících otců po rozvodu, patří k poměrně málo probíraným výzkumným tématům. Existuje jen malé množství odborných dat, která by se tomuto tématu věnovala. Vzhledem ke stále poměrně nízkému počtu mužů, kteří i po rozvodu aktivně pečují o své děti, respektive je mají ve společné péči, je klíčovou otázkou, jakým způsobem lze jejich počet zvýšit.

Většina dostupných dokumentů se zabývá zvýšením aktivně pečujících mužů v kontextu úplné rodiny, nicméně některá doporučení mohou ve svém důsledku ovlivnit i postavení otců po rozvodu. Důvodem je skutečnost, že jeden z podstatných rysů společný pro otce, kteří mají děti po rozvodu ve společné péči je jejich podíl na péči ještě před rozvodem.

K podpoře aktivního otcovství ze strany státu vybízejí některé evropské dokumenty, jejichž obecným doporučením je především sdílení „povinností“ s výchovou dětí mezi oběma rodiči a zvýšení počtu mužů, kteří využívají rodičovské dovolené. Příklady takových dokumentů mohou být: Směrnice Rady 96/34/ES, dokument Equality between Women and Men in the European Union nebo doporučení Rady o péči o děti 92/241/EEC (Kundra 2009).

Lucie Kundra, zpracovala několik doporučení pro českou legislativu v rámci své práce Legislativní podpory aktivního otcovství Prvním z nich je zavedení nové podoby rodičovské dovolené, kde by měly být zvýhodňovány především ty rodiny, kde otec i matka pečují o dítě podobným dílem (Kundra 2009). V tomto případě však mohou být potencionální překážkou ekonomická důvody, kdy platy mužů jsou většinou vyšší než mzdy žen. Návrh řešení či zmírnění této problematiky zpracovala Odborná komise pro rodinnou politiku a je jím motivační střídací bonus. Dostupná by měla být pro ty rodiny, kde se rodiče v péči o děti alespoň na tři měsíce vystřídají (Odborná komise pro rodinnou politiku 2016).

Dalším doporučením je zvýšení informovanosti otců ohledně možností, jak svých práv a rodičovské dovolené využívat. Nedostatek informací je podle autorky jednou z největších překážek většího zapojení otců do péče o děti. V neposlední řadě také doporučuje také podporu aktivního otcovství prostřednictvím kampaní (Kundra

2009). Stejné doporučení obsahuje i Národní koncepce rodinné politiky z roku 2005 (MPSV 2005). Výsledkem těchto doporučení je například vznik projektu podporovaného MPSV *Táto, jak na to?*, jehož hlavním cílem je šíření informací a podpora aktivního otcovství (MPSV 2011).

Referentka OSPOD je přesvědčená o tom, že v tuto chvíli jsou veškeré instituce a společnost otcům nakloněny a pakliže mají zájem o dítě pečovat, ve většině případů je jim to i soudně přiznáno. Malé procento pečujících otců dle jejího názoru tedy souvisí spíše s tím, že rodiče si tuto formu předem domluví. Jako větší problém pak shledává to, že rodiče častokrát jednají nikoli v nejlepším zájmu dítěte, ale spíše ve svém nejlepším zájmu. Aby proběhla případná změna a došlo ke zvýšení počtu otců, kteří i po rozvodu aktivně pečují o své děti, mělo by dojít ke změně především na jejich straně.

„Myslím si, že by byla potřeba změna na straně otců a matek ve stejném procentu. Aby byli oba schopni přistupovat k otázce, jak budeme po rozchodu pečovat o naše děti, především s ohledem na potřeby, věk a národu svých dětí a také s ohledem na přání těchto dětí, nikoliv aby prvotně koukali na sebe a na to, jak tím nejlíp vytrstát toho druhého rodiče. V tom je dle mého názoru velký kámen úrazu.“

Tento názor sdílí i Lukáš Talpa, který upozorňuje především na to, že zvýšení počtu aktivně pečujících otců závisí ve velké míře na tom, aby muži skutečně pečovat chtěli:

„Tak je i o tom, aby mi muži jsme opravdu chtěli být těmi primárními pečovateli, aby my muži jsme šli s nemocným dítětem k doktorovi a byli doma, když je dítě nemocný. My muži potřebujeme sami chtít.“ (Lukáš Talpa)

Postoje a názory otců se povětšinou lišily v závislosti na jejich osobní situaci. Otcové, kterým byla soudně schválená společná péče, obvykle nepociťovali velké znevýhodnění, s výjimkou samotného soudního procesu, se kterým měli negativní zkušenost.

Na druhou stranu, jak vyplývalo z internetových diskuzí, otcové, kteří se právě nacházeli uprostřed soudního procesu, pocíťovali znevýhodnění nejen ze strany soudců, potažmo OSPOD, ale také ze strany svých bývalých manželek. Z jejich

výpovědí vyplývá, že i přestože chtějí aktivně pečovat o své dítě, či děti i po rozvodu, není jim to vždy umožněno. Protože je ale mnoho příspěvků otců v diskuzích přidaných ještě před samotným soudem o opatrovnictví, jejich pocity mohou být částečně ovlivněny obavami z jejich výsledku. Tuto možnost shrnuje referentka OSPOD následujícím způsobem:

„Myslím, že otcové stále věří, že celý systém soudnictví, ve kterém se „hraje o děti“ je nakloněn výhradně matkám a proto hůř vstupují do komunikace s úřady, kdy předpokládají, že jim bude i úřad a soud házet klacky pod nohy. Většinou ale již po první schůzce na úřadě, pokud mají normální a ne vyhořelou pracovníci, zjistí, že jsou na tom stejně jako matky.“ (Opatrovnice OSPOD)

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem si vytyčila za hlavní cíl porozumění životní situaci otců, kterým se podařilo zapojit do porozvodové péče o děti a zhodnocení současného právního a institucionálního nastavení této péče jejich optikou.

S ohledem na malý počet dotazovaných respondentů, který jsem doplnila pohledem expertů, z výsledků mé analýzy není možné vyvozovat obecné platné závěry. Nicméně tato práce může být na vědeckém poli použita k dalším šetřením, týkajících se podobného tématu. Hlavním přínosem pro širokou veřejnost je nahlédnutí do života otců, kteří i po rozvodu aktivně pečují a upozornění na problémy se kterými se ve své situaci potýkají.

I přes uvedené metodologické limity se mi ve výpovědích otců podařilo nalézt určitá společná témata. Prvním z nich je znevýhodňování otců v soudech o opatrovnictví. Výpovědi jednotlivých informátorů naznačovaly, že se během soudního procesu cítili být v jistém smyslu znevýhodněni. U otců byl patrný pocit genderového znevýhodnění, což podporuje i fakt, že většina pracovníků OSPOD a soudkyň, které se věnují opatrovnictví, jsou ženského pohlaví. Odborníci však zastávají názor, že šance na získání dětí do péče jsou shodné pro muže i ženy a pokud jejich návrhu na porozvodové uspořádání vztahů není vyhověno, je to vždy zdůvodněno, např. jednáním v souladu s nejlepším zájmem dítěte.

Otcové aktivně pečující o své děti i po rozvodu jsou charakterističtí především jejich zájmem o děti pečovat a také způsobem, jakým se do výchovy dětí zapojovali před rozpadem kompletní rodiny. Další společnou charakteristikou těchto otců je vyšší socioekonomický status spojený s vysokoškolským vzděláním, vyšší příjmy a zaměstnání, které jim umožňuje dostatek volného času věnovaného péči o děti. V neposlední řadě je taktéž podstatný dobrý vztah s bývalou ženou, protože společná péče vyžaduje shodu na základních aspektech týkajících se výchovy dítěte a jeho budoucím vývoji.

Otcové, kterým byla soudně schválená společná péče, se shodovali ve vnímání pozitivních a negativních aspektů spojených s jejich porozvodovým uspořádáním. Nejpozitivněji vnímali vesměs skutečnost, že mohou s dětmi trávit více

času a tím pádem mohou i přímo ovlivnit jejich výchovu. Naopak nejvíce „negativní“ je pro ně to, že jsou na péči o děti sami a musí nyní sami zvládnout veškeré péči o ně.

Současné legislativní i institucionální nastavení jsou aktivnímu otcovství nakloněny. Ukazuje se, že to jsou samotní otcové, na nichž záleží, zda příležitosti i dále pečovat o své děti, využijí. Zatímco otcové, kterým byly děti svěřeny do společné péče, se necítili být během soudního procesu znevýhodnění, odlišný názor zastávali otcové, kteří o společnou péči teprve usilovali. Znevýhodňování otců během soudního procesu je složité prokázat, nebo změřit.

I přesto, že jsem našla určité společné znaky otců, kteří po rozvodu aktivně pečují o své děti, nelze jednoznačně říci, zda jsou společné pro všechny tyto muže, nebo zda se jedná pouze o náhodnou shodu. Zároveň také nelze specifikovat, který z těchto společných znaků je nejpodstatnějším pro to, aby mužům byly děti svěřeny do společné péče.

K tomu, aby byly závěry mé práce potvrzeny či vyvráceny by bylo vhodné provést kvantitativní výzkum. Tato práce přitom může být nápomocná k porozumění životní situace otců, kteří po rozvodu aktivně pečují o své děti.

Použitá literatura

1. BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce rozvedem pro všechny zúčastněné*. Praha: Lidové noviny, 1996. 256 s. ISBN 80-7106-157-3
2. BARTÁKOVÁ, H.: *Znevýhodnění žen s dětmi na trhu práce*. [cit. 17. 3. 2017]
Dostupné z: <http://www.mopo-cz.eu/stranky/znevychodneni-zen-s-detmi-na-trhu-prace>
3. BLANKENHORN, David. *Fatherless America: Confronting Our Most Urgent Social Problem*. Harper Perennial, 1996. 336 s. ISBN13: 9780060926830
4. BOGNER, Alexander. *Interviewing experts*. Basingstoke ; New York : Palgrave Macmillan, 2009. 281 s. ISBN: 978-0-230-22019-5
5. CANCIAN Marie a Daniel R. MEYER „Who Gets Custody?“ *Demography*, 1998, Vol. 35, No. 2: 147–57. [cit. 28. 3. 2017] Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2307/3004048>
6. ČERNÁ, Petra. *Rozvod, otcové a děti*. Praha : Eurolex Bohemia, 2001. 114 s. ISBN 80-86432-11-4 : 132.00
7. Český statistický úřad. *Sňatečnost*. Czso.cz. 2015. [cit. 20. 12. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/snatecnost>
8. DONNELLY Denise a David FINKELHOR. „Does equality in custody arrangement improve the parent-child relationship?“ *Journal of Marriage and the Family*, 1992, Vol. 54, No. 4: 837–845. [cit. 28. 3. 2017] Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2307/353165>
9. DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. 234 s. ISBN 978-80-7330-136-1
10. DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8
11. ELDER, H. Glen et al. „The Emergence and Development of Life Course Theory“
In: Jeylan T. Mortimer and Michael J. Shanahan (ed.). *Handbook of the Life Course*. Springer, 2003, pp. 3–19. ISBN 0-306-47498-0

12. FAJEJTA, Martin aj. *Sociální podmínky otcovství v České republice. Zpráva Pracovní skupiny muži a rovnost žen a mužů*, 2014. 22 s.
13. FREUD, Sigmund. *An Outline of Psycho-Analysis*. New York: W. W. Norton, 1969. 268 p. ISBN 0141184043
14. HUTCHISON, D Elizabeth. *Dimensions of Human Behavior: The Changing Life Course*. London: SAGE Publication, Inc., 2011, kapitola 1, str. 1-38.
15. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, 2016. 408 s. ISBN: 978-80-262-0982-9
16. JUBY Heather et al. „Sharing Roles, Sharing Custody? Couples’ and Children’s Living Characteristics at Separation Arrangements.“ *Journal of Marriage and Family*, 2005, Vol. 67, No. 1: 157–172. [cit. 28. 3. 2017] Dostupné z: <http://dx.doi.org/j.0022-2445.2005.00012.x>
17. KAUFMANN, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. 2010. ISBN: 978-80-7419-033-9
18. KUNDRA, Lucie. *Legislativní možnosti podpory aktivního otcovství*. Praha: Otevřená společnost, o.p.s, 2009. 44 s. ISBN 978-80-87110-14-0
19. LAMB, Michael. „Fathers: Forgotten Contributors to Child Development“, *Human Development*, 1975, 18, s. 245-262.
20. MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*. MPSV.cz. 2005 [cit. 10. 1. 2017]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf
21. MPSV. *Vláda schválila otcovskou dovolenou*. MPSV.cz 2016 [cit. 10. 1. 2017]. Dostupné z: www.mpsv.cz/cs/26739
22. MPSV. *Projekt Táto jak na to? podporuje otce doma i v zaměstnání*. MPSV.cz. 2011 [cit. 3. 5. 2017]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/10725/19042011.pdf>
23. Ústavní soud. *Nález Ústavního osudu ze dne 30.12.2014*, sp.zn. I. ÚS 1554/14. Usoud.cz. 2014. [cit. 28. 3. 2017] Dostupné z: http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezyl/I_US_1554_14_an.pdf

24. NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě : zájem dítěte především*. Praha : Portál, 2013. 167 s. ISBN: 978-80-262-0342-1
25. Odborná komise pro rodinnou politiku. *Koncepce rodinné politiky*. Hnutiprozivot.cz. 2016 [cit. 3. 5. 2017]. Dostupné z: <http://hnutiprozivot.cz/download/zpravy/2634-koncepce-rodinne-politiky.pdf>
26. OECD: *The Olivia Framework: Concepts that support integrated finely-grained policy analysis. Integrating life-course perspectives to policy analysis*, OECD seminar on life risks, life course and social policy, in Paris on May 31 and June 1, 2007
27. OSN. *Úmluva o právech dítěte*. [cit. 28. 3. 2017] Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
28. PLESKOVÁ, Kateřina a Lukáš SEDLÁČEK. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 63 s. ISBN: 978-80-903228-9-1
29. ROSENBERG Jeffrey and Bradford WILOX. *The importance of father in healthy development of children*. U.S. Department of Health and Human Services. 2006. [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné z: <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/fatherhood.pdf>
30. SEDLÁČKOVÁ, Miroslava.. *Střídavá péče a kvalita komunikace mezi rodiči*. usoud.cz. 22. 1. 2015 [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.usoud.cz/aktualne/stridava-pece-a-kvalita-komunikace-mezi-rodici-1/>
31. VOHLÍDALOVÁ, Marta. Jeho a její pohled: Střídavá péče z perspektivy matek a otců. *Gender, rovné příležitosti a výzkum*, 2014, 15, 1, s. 29-40.
32. WARSHAK, Richard A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. 237 s. ISBN 8071780898
33. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [cit. 17. 3. 2017] dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
34. Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině [cit. 17. 3. 2017] dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>

35. Zákon č. 91/1998 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů [cit. 17. 3. 2017] dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-91>
36. SEDLÁČKOVÁ, Miroslava. Střídavá péče a kvalita komunikace mezi rodiči. In: usoud.cz. 22. 1. 2015 [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.usoud.cz/aktualne/stridava-pece-a-kvalita-komunikace-mezi-rodici-1/>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Struktura rozhovoru

Příloha č. 2: Informovaný souhlas

Příloha č. 1:

Struktura rozhovorů

Rozhovor s otci

1. okruh: Obecné informace

- Kolik je Vám let?
- Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
- Jaké způsobem je v současnosti nastavena Vaše pracovní doba?
- Jaký byl Váš vztah s bývalou partnerkou? Došlo mezi Vámi k rozchodu či rozvodu partnerství?
- Kolik máte dětí, jak staré?
- Kluk, 4 roky, nemá problém, v pohodě, některé měsíce méně, někdy více,
- Zažil jste jako dítě, resp. mladý dospělý rozchod/rozvod rodičů? V koho péči jste vyrůstal? Jak Vás to ovlivnilo?

2. okruh: Současné uspořádání rodinných vztahů

- Jakým způsobem vypadá Vaše současné uspořádání rodinných vztahů? Máte děti ve společné, nebo střídavé péči? Jak často se stýkáte s dětmi?
- Jaký byl hlavní důvod pro ustanovení současného vztahového uspořádání?

3. okruh: Způsob, jakým došlo k rozhodnutí o opatrovnictví

- Domluvili jste se na tomto uspořádání se svou bývalou přítelkyní či ženou?
- Využili jste v rámci řízení o opatrovnictví mediátora nebo jiné služby?

- Bylo Vám současné uspořádání určeno soudně? Jakým způsobem řízení probíhalo?
- Cítil jste se být ze strany ženy či soudů (v případě soudního vyrovnání) být diskriminován? Jak se to projevilo?
- V čem se podle Vás Váš případ lišil, díky čemu jste docílil takového po rozchodového či porozvodového uspořádání vztahů?

4. okruh: Institucionální nastavení péče o děti

- Proč si myslíte, že jsou děti z 90% svěřovány do plné péče matkám?
- Kde vidíte hlavní překážky bránící většímu zapojení otců do péče?

5. Okruh: Prožívání, pocity, životní zlom

- Jak jste zvládal začátky po rozchodu či rozvodu partnerství (myšleno: finanční, časová a psychická náročnost)?
- Musel jste udělat nějaké změny ve Vašem životě v souvislosti s péčí o děti?
- Změnil se nějak Váš vztah s dětmi? Jak?
- Jakým způsobem jste trávili čas s dětmi před rozchodem/rozvodem ve srovnání s tím, jak ho trávíte teď?
- Jaký je současný vztah s bývalou partnerkou? Jak probíhá domluva o péči?
- Jak se Vám daří skloubit zaměstnání s péčí o děti? Je to pro Vás složité?
- Jste se současným uspořádáním vztahů spokojený? Pokud ne, co by mohlo být jinak?
- Jaké jsou dle Vašeho názoru nejpozitivnější aspekty současného vztahového uspořádání?
- Vnímáte v současném vztahovém uspořádání nějaké stinné stránky, pokud ano, jaké?
- Jak zpětně vnímáte celou situaci? Udělal byste něco jinak? Co? Asi ne, to bylo na základě

Rozhovor s odborníky

- Co přesně je náplní Vaší práce? Na jaké pozici pracujete?

- Jakým způsobem přicházíte do styku s otci, kteří aktivně pečují o své děti?
- Jaký je dle Vašeho názoru hlavní důvod toho, že jsou děti z 90% svěřovány do výhradní péče matek?
- Je podle Vás hlavní důvod spojen se samotnými otci, rodinou institucí jako takovou, případně podle Vás hlavní problém tkví v soudnictví? Nebo v něčem jiném?
- Jsou podle Vás otcové svým způsobem diskriminováni ze strany soudů při určování opatrovnictví? Jakým způsobem? Jak by bylo možné s touto diskriminací bojovat?
- Jsou podle Vás otcové diskriminováni ze strany matek?
- V čem se podle Vás odlišuje životní situace otců (jejich socioekonomický status, vztah s matkou, další odlišnosti), kteří o děti aktivně pečují, tedy mají je ve společné nebo střídavé péči? Mají tito otcové nějaké společné rysy?
- Co je, dle Vašich zkušeností, v takovém vztahovém uspořádání pro otce nejsložitější? Jsou určitá negativa, která otcové v této životní situaci spatřují?
- Co je, dle Vašich zkušeností, otcové v takovém vztahovém uspořádání vnímají nejpozitivněji?
- Co by podle Vás vedlo k tomu, aby se zvýšilo procento mužů, aktivně pečujících otců? Jaké změny jsou nutné (změny ze strany otců, institucionální změny, či zavedení nějakých služeb, mediátorů)?

Příloha č. 2:

Informovaný souhlas s výzkumným rozhovorem

Byl jste požádán a o rozhovor v rámci sběru dat pro bakalářskou práci s názvem Životní situace otců, kteří se po rozvodu aktivně věnují péči o své děti, kterou vedu na FSV UK.

Důvěrnost informací

S Vaším svolením bude tento rozhovor nahráván. Nahraný rozhovor bude přepsán a použit pro následnou analýzu. Ani zvuková ani textová forma rozhovoru nebude žádným způsobem jako celek zveřejněna a veškeré citace, které budou v rámci

výstupů výzkumu použity, nebudou obsahovat Vaše jméno ani jméno Vašeho zaměstnavatele.

Vaše rozhodnutí je pro mě závazné.

Tímto Vás žádám o Váš souhlas s provedením rozhovoru za výše uvedených podmínek. Vaše účast na rozhovoru je dobrovolná a můžete ji kdykoli v jeho průběhu přerušit.

podpis.....

Pokud budete mít jakékoli další dotazy ohledně tohoto výzkumu či rozhovoru, kontaktujte mě, prosím, na níže uvedené adrese.

Datum konání rozhovoru:

podpis.....

Kontakt:

Marie Trubetská: trubetska.m@gmail.com, 721339637